

AHI EVRAN
VE
AHİLİK
(1172- 1262)

Feridun Eser
Geyve İmam Hatip Lisesi
Felsefe öğretmeni

Ortaçağ Türk- İslam kültürü içinde önemli bir yer tutan Ahi Evran, ilim, fikir, sanat ve meslek adamı olarak, çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Asıl ismi Mahmud bin Ahmed El Hoi'dir. Ahilik teşkilatının kurucusudur.

Ahi Evran, 1172 yılında, Azerbaycan'ın Hoy (Hoi) şehrinde doğmuştur. Çocukluğu ve ilk tahsil devresi, memleketi olan Azerbaycan'da geçmiştir. Gençliğinde Horasan ve Maverünnehir'e giderek o yöredeki büyük alimlerden ders almıştır. Herat'ta zamanın en büyük âlimlerinden olan Fahrüddin Razi'nin derslerine devam ederek, ondan akli (fen) ve nakli (din) ilimleri öğrenmiştir. Bir hac yolculuğu sırasında, Razi'nin talebelerinden ve evliyadan Şeyh Evhadüddin Hamid Kirmani ile tanıştırlan Ahi Evran, daha sonra onun talebeleri arasına katılmıştır.

Ahi Evran, tefsir, hadis, fıkıh, kelim ve tıp ilminde bilgi sahibi bir alim ve tasavvuf yolunda önemli velilerden biridir. Bu özelliklerinden dolayı kendisine, "Nasırüddin" ünvanı verilmiştir. 1205 yılında (Selçuklular dönemi) Kayseri'ye gelerek bir dabakhane kurmuş ve burada debbağlığa (dericilik) başlamıştır. Sultan Alaaddin Keykubad döneminde, Konya'ya yerleşmiştir. Burada bir yandan mesleğini devam ettirirken bir yandan da medresede dersler vermiştir. Daha sonra Kırşehir'e yerleşmiş ve 1262 yılında burada vefat etmiştir.

Ahi Evran, hocası Evhad'üd- din Kirmani'nin kızı Fatma hanım ile evlenmiştir. Fatma Bacı (Fatma Ana) olarak bilinen bu hanım, dünyada ilk kadın teşkilatlanması olan "Bacıyan-ı Rum"un (Anadolu Kadınları) kurucusu olmuştur. Hem Ahi Evran hem de eşi Fatma Bacı, teşkilatlanmaya önem veren; bireylerin güçlerinin bir araya getirilip, sinerji oluşturularak, daha yüksek verim alınmasına çalışan toplum önderleridir.

Ahi Evran, Kırşehir'de kurduğu Ahilik adlı esnaf teşkilatının, Anadolu'nun çeşitli kent ve kasabalarında yaygınlaşması için çok gayret göstermiştir. İç Anadolu'da çeşitli şehirleri dolaşarak, Müslüman Türk esnafa, dini - tasavvufi sohbetlerle, nasihatlerde bulunuyor; esnafın, dini kurallara uygun, helal ve haramı gözeterek çalışmalarını öğütüyordu. Ahi Evran, yaşamı boyunca, İslami usullere uygun bir biçimde üretim, dağıtım, fiyatlandırma ve tüketim gerçekleştirilmesine gayret etmiştir.

Türk esnafın, bir araya gelerek tanışacakları, sohbet edebilecekleri, yardımlaşacakları dergahlar/ dernekler kurulmasına vesile olmuştur. Bu dergahlar, aynı zamanda dışarıdan gelen, yabancı tüccar ve esnafı da konuk etmekte, böylelikle uluslar arası ticaretin gelişmesine vesile olmakta idi.

Ahi Evran, yaklaşmakta olan Moğol istilası tehlikesine karşı, birlik olmak ve tedbir almak için, Anadolu halkını ve idarecilerini, uyarmakta idi. Onun öngörüsü, uyarıları ve gayretleri ile Ahiler tarafından devlet güçlerine destek olmak için esnaf ağırlıklı bir silahlı güç oluşturulmuştur. Ancak alınan tedbirlere rağmen, Anadolu, Moğollar tarafından işgal edilmiştir.

Ahi Evran, Moğol işgali yıllarında, nüfuzundan rahatsız olan bazı kişilerin çevirdiği komplolar ve şikayetler üzerine, tutuklanmış ve 5 sene kadar hapis hayatı yaşamıştır. Hapisten çıktıktan sonra, bir müddet, Moğol baskısından uzak olan, Denizli'de kalmış; daha sonra Sadrettin Konevi'nin isteği üzerine Konya'ya geri gelmiş ve medreselerde dersler vermeye devam etmiştir. Burada dini ve ekonomik faaliyetlerine devam etmiş; bir süre sonra tekrar Kırşehir'e yerleşmiştir.

Ahi Evran, Moğol işgaline ve baskılarına ve Moğollarla uzlaşma içinde olan Selçuklu idarecilerine karşı idi. Anadolu'yu işgal eden Moğollar, Ahi Evran'ın, halk üzerindeki etkisinden çekiniyorlar ve onun öldürülmesini istiyorlardı. Nitekim, Moğol baskılarının artması üzerine, Kırşehir'de şehit edilmiştir.¹ Yakınlarına, iyi ve güzel ahlaklı olmayı, sözünde ve sevgisinde vefalı olmayı, düşküne yardımcı olmayı, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayı sıkça tavsiye ederdi. İnsanları, muhakkak, meslek öğrenmeye teşvik eder; çalışmayı, ibadet olarak görürdü.

¹*Yeni Rehber Ansiklopedisi*, İhlas Gazetecilik AŞ, Ahi Evran maddesi

- Ahilik -

Ahi, bir rivayete göre, “kardeş” anlamına gelir. Bir rivayete göre de, “eli açık, cömert” anlamına gelir. Ahilik, mesleki, dini ve askeri bir kurumdur. Ahiliğin temel felsefesi, ucuz ve kaliteli üretim yapmak ve tüketici haklarını korumaktır. Ahilik, üyelerine, hem iş başında tatbiki iş eğitimi hem iş dışında ahlaki ve ilmi açıdan eğitim veren bir teşkilatlanma idi. Ahilikte, sadece mesleki eğitim değil aynı zamanda ahlaki, ve dini eğitim de verilirdi. Ahilik eğitimini başarı ile tamamlayan kişi, verilen izinle, kendi işyerini açabilirdi. İşyeri açabilmek için kendisine yardımcı da olunurdu. Ahiler, kendi aralarında kurdukları yardımlaşma sandığı ile zor durumda kalan esnafa, destek olurlardı. Ahilik, hem maddi hem manevi kalkınmayı hedefleyen bir teşkilattı. Anadolu’nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması sürecinde çok önemli bir rolü olmuştur.

Ahilik, Türklerin, göçebe hayattan, yerleşik hayata geçmelerini hızlandırmıştır. Türklerin, Anadolu’ya yerleşme sürecinde, başlangıçta, ticaret Rum, Ermeni ve Yahudilerin elinde idi. Anadolu’da, ticaret ve sanat alanında, Türklerin de yer bulması, Ahilik sayesinde mümkün olmuştur. Ahiler, Türk esnaf ve sanatkarları arasında sıkı bir işbirliği, dayanışma ve yardımlaşma ilişkileri kurarak, Rum, Ermeni ve Yahudi esnafın yanında Türk esnaf birliğini oluşturmuşlardır.

Ahilik, sanat ve ticaretin, üstün bir ahlak ve misafirperverlik ile bileşimidir. 14.yy.da Anadolu’yu gezmiş ve incelemelerde bulunmuş olan Kuzey Afrikalı seyyah İbn-i Batuta, seyahatnamesinde, Ahilik hakkında özetle şunları söylemiştir: “Türklerin yaşadığı her yerde, Ahilik teşkilatına rastlanır. Ahiler, dışarıdan gelen yabancı misafirleri karşılama, ağırlama, onların yiyecek, içecek ve yatacak gibi ihtiyaçlarını temin etmeye; onları, uğursuz ve edepsizlerden korumaya çalışırlar. Böyle bir şeye, dünyanın başka hiçbir yerinde rastlayamazsınız.”²

- Ahiliğin Temel Kuralları -

Ahilerin öğrenip, benimsemesi gereken temel ahlak kuralı şöyle ifade edilir: “Eline, diline, beline sahip ol!” ve “Elin, kapın, sofran açık olsun!”³ Ahilerin, “Eline, diline, beline sahip ol!” öğüdünün temelinde, Hz. Peygamber’in, “*Müslüman, elinden ve dilinden emin olunan kimsedir*” (*Sahih-i Buhari*) hadisi vardır. Eline sahip ol deyişiyle, elini harama uzatma, kimselere zulmetme; beline sahip ol deyişiyle, zinaya yaklaşma; diline sahip ol deyişiyle de, kimselere sövme, kimseleri incitme telkini yapıyordu. “Elin, kapın, sofran açık olsun” deyişiyle, cömertlik telkin ediliyordu.

Şu kusurları işleyenler, Ahilikten çıkarılmakta idi: Şarap içmek, zina ve livata yapmak, münafıklık etmek, dedikodu ve iftira etmek, kin tutmak, sözünde durmamak, yalan söylemek, emanete hıyanet etmek, cimrilik etmek, hırsızlık yapmak. Bu esaslar, asırlar boyu Türk esnafının/ insanının ahlakını şekillendirmiş; helal ve güvenilir üretim ve tüketimi sağlamıştır.

Ahilik, İslami değerlere göre şekillendirilmiş ideal bir sosyo - ekonomik sistemdir. İslam dininde tembellik, asla hoş görülmez. Kişinin çalışması ve helalinden kazanması, ayet ve hadislerle, teşvik edilmiştir. İslam, ölçü ve tartıda noksanlığa müsaade etmemiş; israf, cimrilik, ihtikar ve faizi yasaklamıştır. Hz. Muhammed’in (*SAV*) bizzat kendisi de ticaretle uğraşmış; “*Rızkın onda dokuzu ticarettedir*”, “*En helal kazanç kişinin elinin emeğidir; kişinin kendine, ailesine, çocuğuna ve yanında çalışanlara yaptığı masraf, harcadığı para, sadakadır*” (*Sahih-i Buhari*) demiştir.

Ahilik, üretilen malın kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanat ve meslek sahiplerini ahlaklı yetiştirmek, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmak, ülkeye yapılacak askeri saldırılarda devletin silahlı kuvvetlerine destek olma amacı da güden, bir yönü ile askeri bir yönü ile dini - tasavvufi ilkelere dayanan bir esnaf teşkilatıdır.. Teşkilatın sorumlu kurulları ve önderleri, kendi içlerinden, seçimle belirlenirdi.⁴ Anadolu’da ekonomik hayat, Ahiler sayesinde düzene girmiştir. Ahi önderleri, işyeri, fiyat ve kalite kontrolü ve denetimi yapıyor; farklı iş kolları arasında koordinasyonu sağlıyor, ticari kurallara uymayanlara cezalar veriyorlardı. Ticari hayatın, bir düzen ve disiplin içinde yapılmasını temin ediyorlardı.

Ahilik, dürüst ve güvenilir olmak için doğruluğu, aç kalıp başkasına muhtaç olmamak için sanat öğrenmeyi, ahlaki özellikleri ile faziletli olmayı, akli kullanmayı, başarılı olmak için bilgili

² Mehmet ŞEKER, *İslam’da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997 s.173

³ Kemal GÖDE, *Türk İslam Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1992 s.237

⁴M. Sait DOĞAN, *Türklerin Sosyal Tarihi*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, s.167- 168

olmayı ve çok çalışmayı, yaptığı işi iyi yapabilmeyi, iyiliği daima iyilikle karşılamayı, Allah'ı, peygamberi ve insanları sevmeyi teşvik eden, eli, kapısı ve sofrası açık insanların oluşturduğu örnek bir cemiyettir.. Büyüğe hürmet, küçüğe şefkat, insana hizmet, helalden kazanmak, tevazu sahibi olmak, yoksula yardım etmek Ahiliğin temel ilkeleridir.

Ahilik, ticari, ahlaki, dini bir otokontrol mekanizması, bir toplumsal yardımlaşma, dayanışma ve eğitim müessesesidir. Ahi dernekleri, esnafın bir araya toplanarak işlerini görüştüğü, sorunlarına çözüm aradığı yerlerdi. Yöresel olarak, aynı derneğe mensup meslektaşlar, manevi bir otoritesi de olan bir “pir” etrafında birleşirlerdi. Her Cuma, dini sohbetler yapılır; birlik, berberlik ve kardeşlik duyguları pekiştirilirdi.

Ahilik, meslekler ve zümreler arası çatışmayı değil dayanışma ve yardımlaşmayı, kaynaşmayı sağlamıştır. Üstlendiği vazifelerle üretici ile tüketiciyi, millet ile devleti barışık tutmuştur. Böylelikle, Anadolu'da, milli birliğin ekonomik ve sosyal temelleri oluşturulmuştur.

Ahiler, hem Selçuklu hem Osmanlı Devletlerinin kuruluşuna katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti'ni kuranlar, yükseliş dönemine kadar gelen padişahlar ve vezirlerin çoğu, Ahilikle bağlantılı kişilerdi. Örneğin, Osman Gazi'nin kayınpederi olan Şeyh Edebali, önemli Ahi liderlerinden biridir. 17. yy.dan itibaren Ahilik, yavaş yavaş güç ve nüfuz kaybına uğramaya başlamıştır. İzlenen yanlış ekonomi politikalarıyla, ekonomik üstünlük, azınlıkların eline geçmeye başlamış ve Ahilik, ortadan kalkmıştır.

- Bacıyan-ı Rum Teşkilatı -

Ahi Evran'ın hanımı Fatma Ana, “Ahiliğin kadınlar kolu” diyebileceğimiz, Bacıyan-ı Rum (Anadolu kadınları) teşkilatını kurmuştur. Bacıyan-ı Rum teşkilatı, kimsesiz kalan genç kızları, dul kadınları ve kimsesiz çocukları himaye etmek, eğitmek, iş sahibi yapmak ve evlendirmek gibi işlevlere sahip bir kadın teşkilatlanmasıdır. Bugünkü anlamda, bir sivil toplum örgütüdür.

Bilinen ilk kadın örgütlenmesi olan Bacıyan-ı Rum'un temel ilkesi şudur: “Aşına, eşine, işine sahip ol!” Bacıyan-ı Rum, hem aile hem toplum huzuruna önemli katkılar sağlamıştır. Bilhassa, yetim ve öksüz kız çocuklarını ve dul bayanları, kendi haline/ kaderine terk etmemiş; aksine, ellerinden tutarak onları beslemiş, barındırmış ve meslek sahibi yapmıştır. Kendilerine ait atelyelerde, tezgahlarda çinicilik, nakkaşlık, örgücülük, boyacılık, dokumacılıkla gibi meslekleri icra ederlerdi. Böylelikle sayıca, toplumun yarısını oluşturan bayanların, üretimden ve iş hayatından kopmaması sağlanmıştır. Gerek Ahiler gerekse Bacıyan-ı Rum, *Nisa suresi-26'da buyurulduğu gibi*, “*Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın ve uzak komşuya, yolcuya ve maliki olduğunuz kimselere iyilik ediniz.*” düsturuna göre hareket etmekteydiler. Bacıyan-ı Rum, yaptığı hizmetlerle, toplumda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Feridun Eser
Geyve İmam Hatip Lisesi
Felsefe öğretmeni

KAYNAK:

TÜRK İSLAM MEDENİYETİNİN YILDIZLARI

Yazarı: Feridun Eser

Eğitimde Birlik Derneği Kültür yayınları-2, Ankara, 2011